

3.1. Соціально-демографічні чинники аграрної політики*

Сучасний етап розвитку аграрного сектора характеризується поглибленням розвитку ринкової економіки, взаємозв'язку соціального і економічного розвитку країни, задоволення потреб працівників аграрного сектора. Цим проблемам присвячено багато публікацій та наукових досліджень.

Перетворення, які здійснюються протягом останніх років у системі агропромислового комплексу України, потребують великої уваги.

Перебудова виробничо-економічних відносин залежить в значній мірі від соціального розвитку села та соціально-демографічних чинників. В свою чергу функціонування підприємств соціальної інфраструктури тісно пов'язано з ефективністю сільськогосподарського виробництва.

Важливість, актуальність та розробка рекомендацій і пропозицій, які б сприяли вирішенню проблем забезпечення сталого розвитку сільських територій з урахуванням специфіки функціонування аграрного сектора є актуальними та перспективними в сучасних умовах.

За місцем проживання населення країни розподіляють на міське і сільське. За останні роки питома вага міського населення в загальній структурі коливається в межах 67-69% і відповідно майже третина населення проживає в сільській місцевості (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1.

Динаміка чисельності і структура населення України за місцем проживання

Показники	Роки							
	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Наявне населення, млн. осіб	51,8	49,4	46	45,8	45,6	45,6	45,4	42,9
- міське	34,9	33,3	31,5	31,5	31,4	31,4	31,3	29,7
- сільське	16,9	16,1	14,5	14,3	14,2	14,2	14,1	13,2
% до всього населення								
- міське	67,4	67,4	68,6	68,7	68,8	68,9	69,0	69,1
- сільське	32,6	32,6	31,4	31,3	31,2	31,1	31	30,9
Постійне населення, млн. осіб	51,5	49,1	45,8	45,6	45,5	45,4	45,2	42,8
- чоловіки	23,8	22,7	21,1	21	21	21	20,9	19,8
- жінки	27,7	26,4	24,7	24,6	24,5	24,4	24,3	23,0
% до всього населення								
- чоловіки	46,2	46,1	46,1	46,1	46,2	46,2	46,2	46,3
- жінки	53,8	53,8	53,9	53,9	53,8	53,8	53,8	53,7

Джерело: розраховано на основі даних Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

* Автори: Славкова О.П., Сухоставець А.І.

За даними Державної служби статистики на початок 2015 року наявне населення України становило 42,9 млн. осіб (табл. 3.1.1). З них 29,7 млн. осіб (69,1%) – жителі міських поселень і 13,2 млн. осіб (30,9%) – жителі сільської місцевості.

Чисельність постійного населення України на 1 січня 2015 року становила 42,8 млн. осіб. З них 19,8 млн. осіб (46,3%) – чоловіки і 23,0 млн. осіб (53,7%) – жінки. У статевій структурі населення України переважають жінки (53,7%).

Сільське населення являє собою сукупність людей, яка проживає в сільській місцевості. З точки зору природного відтворення визначають демографічну ситуацію, тобто конкретний у певних географічних умовах стан населення країни в цілому, у тому числі району, області, зумовлений соціально-економічними умовами даного місця і часу.

До сільського населення відносять таке, що проживає в сільських поселеннях (селах, селищах, хуторах), працює переважно в сільському господарстві і дотримується сільського стилю життя. В Україні сільським поселенням є населений пункт, де компактно проживають люди, залучені переважно до сільського господарства.

Загальні прогнози показують, що в 2020 році населення України буде складати 38,1 млн. осіб, в тому числі сільське населення 10,95 млн. грн., що на 2,2 млн. осіб менше ніж в 2015 році.

Сільські поселення відрізняються від міських меншою чисельністю населення. Часом у них проживає менше 200 осіб. Такі сільські поселення вважають малими. Якщо в сільському поселенні налічують від 200 до 500 осіб, то його визнають середнім. Великими сільськими поселеннями є ті, що налічують від 500 осіб до 3 тис. мешканців. І нарешті, поселення, які мають від 3 до 5 тис. мешканців і більше, належать до значних. Отже, українські села можуть бути малими, середніми, великими і значними.

Велике або значне сільське поселення, що є адміністративно-господарським центром, називають селищем. Крім цих типів сільських населених пунктів, є ще й хутір – відокремлене від села самостійне сільське поселення, в якому проживає сім'я або кілька селянських сімей, що працюють переважно в сільському господарстві.

Погіршення природної основи демографічного розвитку українського села зумовлює порушення оптимального співвідношення статей. В контингенті, що формує демографічну основу відтворення у сільській місцевості, жінок менше, ніж чоловіків.

Зайнятість населення виступає одним з головних індикаторів трансформаційних процесів в економіці. Характерною особливістю сільського ринку праці на нинішньому етапі трансформації аграрного сектору є збереження тривалої негативної тенденції зростання обсягів як відкритого, так і прихованого безробіття серед сільського населення. Криза впродовж останнього періоду призвела до різкого скорочення попиту на робочу силу як безпосередньо в сільській місцевості, так і за її межами.

Показник зайнятості населення в усіх сферах економічної діяльності є інтегральним. Методика його розрахунку ґрунтується на системі показників, сформованих з різних джерел та ув'язаних за методологією, сферами охоплення та періодичністю. Наявна інформаційна база дозволяє здійснювати такі розрахунки з ймовірною точністю по Україні в цілому, в тому числі по адміністративних територіальних одиницях (область, район).

Дані про чисельність населення, зайнятого у галузях економіки, розраховується в середньому за рік на підставі даних підприємств та організацій (про чисельність працюючих за наймом тощо), матеріалів вибіркового обстеження населення з питань економічної активності (про чисельність зайнятих самостійною діяльністю та в особистому підсобному господарстві), вибіркового обстеження селянських (фермерських) господарств та донарахувань на чисельність, виявлену під час вибіркового обстеження з питань неформальної зайнятості. Це означає, що працівники, які фактично відпрацювали менше встановленої норми робочого часу (через відпустки з ініціативи адміністрації, тимчасову непрацездатність тощо), перераховуються в еквівалент повної зайнятості (повного робочого дня).

Працівники, які перебували в оплачуваних щорічних або додаткових відпустках та інших випадках збереження за ними повністю заробітної плати, включаються як такі, що повністю відпрацювали робочий час, тобто як цілі фізичні одиниці.

Ринок праці характеризує систему відносин, яка виражає попит і пропозицію. Сучасний ринок праці виконує ряд функцій, а саме: суспільного поділу праці; інформаційну; посередницьку; ціноутворюючу; стимулюючу; оздоровчу; регулюючу.

Проведемо порівняльний аналіз економічної активності, рівня зайнятості і рівня безробіття на початок 2015 року (табл. 3.1.2).

Таблиця 3.1.2.

Показник	Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб			Рівень економічної активності, у % до населення відповідної вікової групи	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
	Усього	у тому числі				
		зайняті	безробітні			
Усе населення	19920,9	18073,3	1847,6	37,6	56,6	9,3
Міське поселення	14070,3	12780,9	1289,4	37,4	56,9	9,2
Сільська місцевість	5850,6	5292,4	558,2	38,2	55,9	9,5

Джерело: розраховано на основі даних Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Відповідно до наведених даних, рівень економічної активності у сільській місцевості становив 55,9%, що на 5,1% більше ніж у міських поселеннях. Аналіз показує, що у сільській місцевості рівень безробіття вище у порівнянні з міськими поселеннями на 0,3%. Кількість зареєстрованих безробітних на кінець січня 2016р. становила 508,6 тис. осіб, або майже третину всіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією МОП, з них 220,8 тис. осіб або 43,4 відсотка проживають в сільській місцевості.

Динаміка потреби підприємств у працівниках за професійними групами у 1999-2016 рр., а саме кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства показує, що в середньому 5 % від загальної потреби в кваліфікованих кадрах.

Сільські території завжди характеризувалися нижчими за загальнонаціональний рівень доходами населення, що пов'язано з монофункціональністю господарської діяльності, яка концентрується на виробництві аграрної продукції. Альтернативи сільському господарству на сьогодні незначні: торгівля, будівництво, локальні послуги (ремонтні, охорона здоров'я, шкільна освіта). Водночас розвиток багатофункціональності сільських територій, що дав би можливість отримання доходів для більшості сільського населення, ускладнений відсутністю необхідних умов: інформаційного забезпечення, інвестиційних ресурсів, державної підтримки розвитку підприємництва, розвинутої інфраструктури, а також недостатньою кваліфікацією працівників та низьким рівнем доходів потенційних споживачів товарів і послуг. Відтак проблема багатофункціонального розвитку сільської місцевості та підвищення рівня життя її населення є фактично замкнутим колом, де недостатня кількість джерел доходів та їх низький рівень перешкоджають створенню нових підприємницьких структур і робочих місць [1].

Найбільшу частку доходів сільського населення, як відомо, утворює дохід від трудової діяльності – заробітна плата. Вона впливає на кон'юнктуру ринку праці, знаходиться в тісному взаємозв'язку із зайнятістю працівників. Збільшення рівня зарплати до певних меж стимулює кількісне зростання пропозиції робочої сили й забезпечує підвищення її якості, що за сприятливої ринкової кон'юнктури зумовлює ріст рівня зайнятості працівників в економіці. Збільшення зайнятості, своєю чергою, сприяє росту обсягів національного виробництва, що створює економічну основу для подальшого підвищення рівня заробітної плати зайнятих в економіці. Взаємозв'язок заробітної плати і зайнятості посилює актуальність проведення аналізу заробітної плати в сільському господарстві в контексті визначення її впливу на підвищення зайнятості сільського населення та скорочення його безробіття. [2]

Проаналізуємо динаміку рівня оплати праці (табл. 3.1.3). У цілому динаміка рівня середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві впродовж 2001–2012 рр. є позитивною: у цей період вона зросла більше ніж у 13 разів. Причому, її зростання відбувалося як відносно середнього рівня оплати в народному господарстві, так і відносно мінімальної заробітної плати.

Таблиця 3.1.3.

Відношення заробітної плати в сільському господарстві до середньої та мінімальної заробітної плати в Україні за 2001-2015 рр.

Рік	Мінімальна заробітна плата, грн.	Середня заробітна плата 1 штатного працівника у сільському господарстві, грн./міс.	Відношення заробітної плати 1 штатного працівника у сільському господарстві до мінімальної заробітної плати
2001	118,00	151,00	128,0
2002	165,00	177,00	107,3
2003	205,00	210,00	102,4
2004	237,00	295,12	124,5
2005	332,00	414,97	125,0
2006	400,00	552,87	138,2
2007	460,00	733,00	159,3
2008	545,00	1076,00	197,4
2009	744,00	1206,00	162,1
2010	922,00	1430,00	155,1
2011	1004,00	1800,00	179,3
2012	1134,00	2023,00	178,4
2013	1218,00	2415,00	198,3
2014	1218,00	2675,00	219,6
2015	1378,00	3385,00	245,6
2016	1550,00	3054,00	197,0

Джерело: розраховано на основі даних Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій за 2015 р. становила 4195 грн. і зросла порівняно з 2014р. на 20,5%. Заробітна плата працівників сільського господарства не перевищувала 64,7 2% від середнього рівня по економіці.

Відношення заробітної плати в сільському господарстві до мінімальної заробітної плати в Україні за вказаний період має в цілому позитивну тенденцію, але з невеликими спадами в 2016 році. Якщо у 2001 р. середньомісячна заробітна плата в галузі становила 48,5% середньої заробітної плати та 128,0 % – мінімальної заробітної плати, то у 2016 р. ці показники піднялися відповідно до 66,9% і 197,0%. Що, безумовно, є позитивним для аграрного сектора економіки.

Кількість домогосподарств України у 2015р. складає 15074 тис. (у 2014р. – 16076 тис.). У міських поселеннях проживають 67% домогосподарств, з них у великих містах(з чисельністю населення 100 тисяч осіб і більше) – 39%, у малих – 28%, у сільській місцевості – третина. Для складу сільських домогосподарств характерні більші частки, ніж для міських, підлітків 14-17 років, чоловіків у віці 30-59 років та осіб пенсійного віку (відповідно на 0,6 в.п., 1,0 в.п. та 4 в.п.).

У складі домогосподарств країн Європейського Союзу частка осіб у віці 65 років і старші становить 18%, у тому числі жінки складають – 10%, а чоловіки – 8%, тоді як в Україні – 15%, 10% та 5% відповідно. Найвища частка жінок у такому віці в Латвії (13%), чоловіків – у

Німеччині (10%), а найнижча – у Ірландії, на Кіпрі та у Люксембурзі (по 7% жінок), в Словаччині (5% чоловіків).

Проаналізуємо структуру грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств в містах та в сільській місцевості на початок 2015 року (табл. 3.1.4).

Таблиця 3.1.4.

Структура сукупних ресурсів домогосподарств в містах та в сільській місцевості на початок 2015 році.

Показники	Частка у сукупних ресурсах, у т.ч. проживають	
	У міських поселеннях	У сільських поселеннях
Оплата праці	55,7	34,4
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,3	5,1
Доходи від продажу с.-г. продукції	0,4	9,2
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії надані готівкою	26,1	28,5
Грошова допомога від родичів та інших осіб	4,7	3,9
Інші грошові доходи	1,9	3,9

Джерело: розраховано на основі даних Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Частка оплати праці в грошових доходах домогосподарств сільської місцевості менша ніж у міських на 21,3%. Проте частка доходів від продажу сільськогосподарської продукції – на 8,8%, інші грошові доходи – на 2,0%.

Повну вищу освіту має 28% населення у віці 22 роки і старші, (у великих містах – 40%, у малих – 28%, на селі – 14%). Має базову вищу освіту 1,6% населення у віці 21 рік і старші, неповну вищу – 21% населення у віці 20 років і старші. Професійно-технічну освіту мають 21%, а повну загальну середню освіту – кожна п'ята особа у віці 18 років і старші; 11% осіб у віці 16 років і старші мають базову загальну середню та початкову загальну освіту.

Порівняння рівнів освіти міського та сільського населення свідчить, що серед мешканців міст, особливо великих, частки осіб з повною, базовою та неповною вищою освітою, як і раніше, значно вищі, ніж серед селян.

На селі більше половини домогосподарств користуються земельними ділянками площею до 1 гектара, 26% – від 1 до 5 гектарів, 12% домогосподарств – 5–10 гектарів. Більше 10 гектарів землі використовують 5% сільських домогосподарств. Земельними ділянками площею до 10 соток користуються 68% міських домогосподарств, від 10 до 25 соток – 21%.

Для вирощування сільськогосподарської продукції лише для власних потреб домогосподарствами використовується 17% земель, для вирощування сільськогосподарської продукції, як для власних потреб, так і на продаж – 11%. Домогосподарствами, які мають земельні ділянки, здається в оренду 71% земельної площі, що на 0,3 в.п. менше, ніж у 2014р.

Кінцеві результати господарської діяльності залежать від рівня і розвитку галузей обслуговування, тобто соціальної інфраструктури. Інфраструктуру агропромислового комплексу можна поділити на дві великі групи галузей - виробничу та соціальну. Категорії «інфраструктура» та «соціальна інфраструктура» сформувалися у процесі виробництва та розвитку продуктивних сил суспільства, які тісно пов'язані між собою.

Об'єкти соціальної інфраструктури розосереджені по всій території країни. Саме тому категорія «соціальна інфраструктура» набула найбільшого поширення в регіональній економіці. Для повного відтворення робочої сили, забезпечення добробуту населення, його всебічного розвитку необхідно створити належні умови. Це одна з вимог принципу соціальної

справедливості. Кінцева мета регіональної соціальної інфраструктури - досягнення повного й однакового ступеня задоволення особистих потреб населення незалежно від того, в якому регіоні воно проживає.

Сільська соціальна інфраструктура є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону, яку в цілому складають житлове і комунальне господарство, освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення, кредитування та страхування; служба побуту, транспорт і зв'язку в частині, пов'язаній з обслуговуванням населення, інші галузі невиробничої сфери, а також торгівля та громадське харчування. Кожній галузі соціальної інфраструктури притаманні власна організаційна структура, форми обслуговування населення, механізм функціонування тощо. Все це зумовлює надзвичайну різноманітність і складність проблем розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів, тим більше в умовах реформування економіки. Деякі з них, специфічні для певних галузей інфраструктури, розглянемо далі. З діяльністю підприємств, організацій та установ соціальної інфраструктури пов'язана життєдіяльність людини, відтоді як вона народилася, виховується у дошкільному закладі, вчиться у загальноосвітніх школах, спеціальних середніх та вищих закладах освіти або працює тощо. Водночас результати діяльності окремих галузей соціальної інфраструктури визначаються рівнем загальної та професійної освіти населення, його культури, станом здоров'я, тривалістю життя, розміром вільного часу та його використанням.

До основних функцій галузевого складу елементів соціальної інфраструктури належать:

- розподіл та обмін (мережа підприємств оптової та роздрібної торгівлі, підприємств громадського харчування, заклади кредитної та страхової системи);
- надання споживчих послуг (житлово-комунальне господарство, підприємства побутового обслуговування, пасажирський транспорт, зв'язок);
- охорона здоров'я (заклади медичного, санаторно-курортного обслуговування, фізкультури і спорту, соціального забезпечення населення);
- формування громадської свідомості та наукового світогляду (мережа культурно-освітніх закладів, мистецтва і релігії);
- управління та охорона громадського порядку (органи державного управління, громадські організації, органи громадського порядку).

Від соціальних умов залежать розвиток та ефективність сільськогосподарського виробництва та відродження села взагалі. Проте нині більшість сільських поселень не в змозі надати селянам необхідний асортимент соціальних послуг. Через відсутність значної кількості об'єктів соціальної інфраструктури на селі переважна частина сільських жителів змушена одержувати їх за межами місця постійного проживання. Тому доступність соціальних послуг для кожного сільського жителя є одним з визначальних показників соціальної характеристики населених пунктів та сільських територій. На цей показник впливають насамперед густота і людність населених пунктів, рівень забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури, їх потужність, розвиток транспорту та зв'язку та ін.

Функціонування та розвиток соціальної сфери, поліпшення якості житлово-комунальних, соціальних, побутових послуг має позитивне значення як для кожного громадянина окремо, так і для держави в цілому, адже саме розвиненість соціальної сфери визначає рівень добробуту населення.

Сільська соціальна інфраструктура є частиною соціальної інфраструктури країни або регіону, яку в цілому складають житлове і комунальне господарство, освіта, культура і мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення, кредитування та страхування; служба побуту, транспорт і зв'язок в частині, пов'язаній з обслуговуванням населення, інші галузі невиробничої сфери, а також торгівля та громадське харчування. Кожній галузі соціальної інфраструктури притаманні власна організаційна структура, форми обслуговування населення, механізм функціонування тощо. Все це зумовлює надзвичайну різноманітність і складність проблем розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів, тим більше в умовах реформування економіки.

З діяльністю підприємств, організацій та установ соціальної інфраструктури пов'язана життєдіяльність людини. Результати діяльності окремих галузей соціальної інфраструктури

визначаються рівнем загальної та професійної освіти населення, його культури, станом здоров'я, тривалістю життя, наявністю вільного часу та способом його використання.

До основних функцій соціальної інфраструктури належать розподіл та обмін, надання споживчих послуг, охорона здоров'я, формування громадської свідомості та наукового світогляду, управління та охорона громадського порядку тощо.

Внаслідок відсутності належної мережі об'єктів соціальної інфраструктури у сільських населених пунктах, сільські жителі вимушені одержувати послуги за межами місця постійного проживання в межах нормативної доступності. Задоволення життєвих потреб сільських жителів в значній мірі залежить від збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури.

Ринкове середовище ставить жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання ресурсів, зниження витрат на виробництво, освоєння нової техніки та технологій, а також підвищення якості товарів (послуг), які виробляються, підприємствами, організаціями, установами соціальної сфери. Проте більшість господарських суб'єктів у зв'язку з високим ступенем фізичного та морального зношення основних виробничих фондів не можуть виконувати свої основні функції.

Дана тенденція пов'язана не з зростанням загальної житлової площі в сільській місцевості, а скоріше, скороченням населення, оскільки протягом 2000-2014 рр. площа житла на одного жителя у 2014 році складала 23,5 м² та 28,6 м² відповідно. При цьому варто зазначити, що рівень обладнання житлового фонду в сільських поселеннях значно поступається рівню обладнання житла в містах.

В таблиці 3.1.5 показано питому вагу житлової площі, обладнаної певними зручностями за 2000-2014 рр.

Таблиця 3.1.5.

Показники обладнання житлового фонду в сільських поселеннях протягом на початок 2015 року

Показники	2000р.	2008р.	2014р.	2000 р. до 2014 р. (+/-)
Водопровід	7447	7050	5279	-2168
в % до загальної кількості населених пунктів	25,3	24,0	18,0	-7,2 п.в.
Каналізація	1359	1232	927	-432
в % до загальної кількості населених пунктів	4,6	4,2	3,2	-1,0 п.в.
Газифіковані тільки природним та природним і зрідженим газом	8562	13682	15295	6733
в % до загальної кількості населених пунктів	29,0	46,6	52,2	23 п.в.
Газифіковані тільки зрідженим газом	19191	14025	10136	-9055
в % до загальної кількості населених пунктів	65,1	47,7	34,6	-30,0 п.в.

Джерело: розраховано на основі даних Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Очевидним є той факт, що якість житлового фонду в сільських населених пунктах значно поступається аналогічним показникам у містах.

Негативним є той факт, що забезпеченість водопроводами та каналізацією зменшилася в зв'язку з аварійним станом та зменшенням кількості населених пунктів.

Однією з найбільших проблем в сільській місцевості стало забезпечення водопостачання. Водопостачання традиційно вважається послугою соціальною і завжди надавалася за дуже низькою ціною.

А в сільській місцевості, де майже всі витрати брали на себе сільськогосподарські підприємства, ця послуга була безкоштовною. За останні десять років ціни на ці послуги стрімко зростали, а якість, навпаки, різко знижувалася [359]. Для того, щоб забезпечити безперебійне постачання послуг, необхідно відновити мережі, які були занедбані в так званий перехідний період, замінити старі спрацьовані технічні вузли і агрегати. Як відомо, це все потребує значних коштів. Неспроможність колишніх власників та місцевих органів влади забезпечити виконання ремонтних і відновлювальних робіт, утримувати в належному стані об'єкти водо- і тепlopостачання призвела до занепаду цих мереж, погіршення якості послуг, а то й до припинення їхнього надання [3].

Більшість населення, яке користується централізованим водопостачанням, звертає увагу на якість питної води. Якість води майже не контролюється, норми споживання часто завищені, їх дотримання також не контролюється з різних причин: і через відсутність приладів обліку, і через відсутність відповідних спеціалістів, а іноді й через небажання щось змінювати. Низький тиск і аварії у водогінній мережі призводять до частих перебоїв у водопостачанні [3].

Через відмову від жорсткого централізованого планування ще на початку 1990-их років, через зменшення державних дотацій та штучної підтримки систем водо- і тепlopостачання виникла проблема доступності послуг. Різкий перехід від системи оплати комунальних послуг з державного бюджету за рахунок платників податків до фінансування за рахунок оплати споживачів послуг разом з реорганізацією колективних сільськогосподарських підприємств, які утримували об'єкти, що надавали такі послуги, став чи не однією з основних причин обмеження доступності послуг.

Соціальні умови життя сільського населення значною мірою залежать від рівня розвитку та облаштування автомобільних доріг у сільській місцевості. В умовах кризи нове будівництво доріг тут практично припинилося, а діючі дороги не ремонтуються і виходять з ладу. Внаслідок бездоріжжя щорічно втрачається 800 млн. грн. Тому розвиток системи автомобільних доріг у сільській місцевості є важливою політичною та соціально-економічною проблемою державного значення [4].

За останні п'ять років спостерігається зменшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів за рахунок зменшення закладів I-III ступеня. Аналізуючи стан забезпечення освітніми послугами в сільській місцевості необхідно відзначити, що у віці до 10 років і старше за місцем проживання базову загальну середню початкову освіту отримують до 20 відсотків сільського населення [5].

Рівень бібліотечного обслуговування залежить не стільки від кількості бібліотек, скільки від ступеня розвитку мережі бібліотечних закладів та їх територіальної доступності, а також від наявності та розмірів бібліотечних фондів та їх співвідношення з кількістю населення. Очевидно, що діяльність клубних закладів залежить не стільки від їх числа та кількості місць, скільки від якості заходів, що ними проводяться (концерти, доповіді, тематичні вечори, відпочинку, театральні постановки, заняття в гуртках тощо).

Серед закладів культури за період 2000-2014 рр. найбільше скорочення кількості було характерне для демонстраторів фільмів, якими є суб'єкти кінематографії, що здійснюють демонстрування (публічний показ) фільмів (кінотеатри, міські та сільські кіноустановки, відеозали та відеоустановки) [6].

Здоров'я населення є однією з головних умов соціального благополуччя й успішного зростання, збільшення тривалості активного життя, покращення демографічної ситуації. Якщо розглядати мережу лікувальних закладів в області і сільської місцевості з 2000р. по 2014р. можна сказати, що мережа сільських лікарняних закладів значно зменшилася, а саме сільських дільничних лікарень на 70%; фельдшерсько-акушерських пунктів на 22,4%. Мережа сільських лікувальних амбулаторій навпаки збільшилася на 25 % .

Ці зміни в першу чергу відбулися за рахунок зменшення кількості великих сіл. На жаль цієї кількості лікарняних закладів в н достатньо. В одинадцяти районах області більше 50 % населених пунктів не мають медичних закладів.

Централізація медичного обслуговування жителів села, з одного боку, дозволила дещо розширити потужність медичних закладів, а з другого - зумовила певні незручності користування ними сільським населенням (відсутність регулярного сполучення, віддаленість населених пунктів тощо). На стан здоров'я населення безпосередній вплив мають викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення.

Людина – це активний елемент виробничих сил суспільства, він є важливим «виробничим ресурсом». Таким чином, він є одночасно і виробником та споживачем, головним «ресурсом» виробничого процесу та метою, заради якої цей процес відбувається. Тому виникає об'єктивна необхідність розглядати проблему формування соціального аспекту ефективності як його органічного елемента.

Стартові умови переходу України до стійкого розвитку характеризується складним комплексом проблем в соціальній сфері, інтенсивність яких розрізняється по галузям соціальної інфраструктури.

Виходячи з вищенаведеного головними пріоритетами стійкого розвитку є досягнення стійких високих темпів зростання, скорочення безробіття, покращення якості навколишнього середовища, раціоналізація природокористування, забезпечення добробуту населення.

Література:

1. Соціально-демографічний потенціал сільських територій Західного регіону: проблеми формування та шляхи реалізації / В. Є. Крупін, А. О. Максименко, Ю. Р. Злидник // Регіональна економіка. - 2014. - № 3. - С. 181-191. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_3_20

2. Махсма М. Б. Європейські орієнтири створення робочих місць у сільській місцевості / М. Б. Махсма // Трансформація соціально-трудова сфери: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., приуроч. до 50-я каф. Упр-ня персоналом та екон. праці КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2–6 листоп. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Ін-т соц.-труд. відносин Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; редкол.: А. М. Колот (голова) [та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ: КНЕУ, 2015. – С. 223–226. – Назва з титул. екрану.

3. Тимошенко Н. В. До питання функціонування об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості [Електронний ресурс] / Н. В. Тимошенко // Інститут сільського розвитку, 2004. – Режим доступу: http://www.icp.org.ua/ukr/aspekt/aspekty /infrastr/ 2004/11/22/do_pitannja_funktsio_60.html. - Назва з екрану.

4. Інвестиції в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури села [Електронний ресурс] // Міністерство аграрної політики України. - 2008. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=6759>. - Назва з екрану.

5. Славкова О. П. Інфраструктура села та напрямки її реформування / О. П. Славкова // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства. Серія: Економічні науки. – Х., 2007. – Вип. 55. – С. 30-34.

6. Славкова О. П. Розвиток сільських територій: теорія, методологія, практика: монографія / О. П. Славкова. – Суми, 2010. – 330 с.